

▪ Rukopis dvorského románu *Erec*

Jediné téměř úplné znění Hartmannova *Ereca* se dochovalo unikátně v tzv. Ambraském rukopisu (»Ambraser Heldenbuch«), který napsal celník Hans Ried z Bolzana na pokyn císaře Maxmiliána v letech 1504-1515/17. Od původního díla dělí tento zápis tři sta let. Prolog se nedochoval.

Také ostatní Hartmannova díla s výjimkou *Iweina* jsou zachována ve velmi málo rukopisech.

Edici *Ereca*, podle níž se dodnes řídíme, vydal z Ambraského rukopisu v roce 1839 německý filolog Moritz Haupt (1808-1874).

▪ Prameny a stavba dvorského románu *Erec*

I tato otázka je dodnes zodpovězena pouze částečně. Hartmann se v *Erecovi* ve verši 4 629 odvolává na Chrétiena de Troyes: »alse uns Creistiens saget« (»jak nám Chrétien říká«).

Na rozdíl od *Iweina*, který Chrétienův text velmi přesně kopíruje, tomu tak u *Ereca* není. Hartmann původní znění průběžně obohacuje o různé pasáže, takže 7 000 veršů Chrétienových rozšířil na 10 350 veršů.

Nabízí se tu otázka, zda Hartmann použil u *Ereca* i jiné prameny. Erekovská látka je ještě zapsána v povídce *Gereint* ve waleské sbírce *Mabinogion*, pocházející ze 14. století. Dále je erekovský cyklus zachycen ve skandinávském prozaickém převyprávění *Erex saga* z 13. století. Obě tato díla jsou mladší než Chrétienova a Hartmannova verze.

Co se týče rozdílů mezi Chrétienovým a Hartmannovým podáním, francouzský *Erec* je smyslnější, zatímco německá verze je abstraktnější, filozoficko-teologicky hlubší. Sociálně-kulturní vývoj ve Francii předběhl vývoj v Německu. Proto mnohé, pro co u Chrétiena stačí pouze narážka, Hartmann musí nejprve svému publiku dlouze vysvětlit, často se však nevyhýbá ironii. V tom tkví podstata jiného způsobu Hartmannovy literární práce: popisuje dvorský svět a život daleko detailněji a na příkladech. Je to způsobeno i tím, že dvorská literatura nepředkládá materii jako pevně fixovaný text, ale

jako výsledek situace, v níž je text předcítán. Autor zná své publikum, ví, jaké má zájmy a potřeby a co očekává. Text přizpůsobuje těmto požadavkům a někdy snad i mění konkrétní přednes díla dle nastalé situace. Text prodlužuje, pokud to jeho publikum zajímá, když jde např. o to, jak se pořádá dvorská slavnost. Jak se při ní jednotlivé osoby oblékají, z jakých látek a jaké barvy je jejich oblečení? Co a v jakém pořadí se přináší na stůl? Jakou konverzaci přitom můžeme poslouchat? Jak se jednotliví rytíři chovají při turnaji, jaká je jejich výstroj? Výsledné dílo tak má zcela jiný charakter než např. moderní román, který je psán pro anonymní, heterogenní publikum. Středověký román je oproti tomu »otevřená« umělecká forma. Komunikace s publikem neprobíhá pouze po jedné, esteticko-literární linii. Středověký román je sám o sobě rovněž módním časopisem, učebnicí mravů u stolu, návodem k chování na turnaji, kompendiem dvorské etikety a vychování, breviářem společenských mravů, zkrátka návodem v takové míře, která je publikem vyžadována.

K tomuto charakteru dvorského románu patří také jeden poněkud (z dnešního hlediska) iritující fenomén: hlavní hrdina nebo osoby jemu blízké se dokonce i v bodu zlomu a na cestě do krize stále mohou pyšnit těmi nejvyššími atributy ctnosti a takto na obecnstvo zpětně působí. I když se hlavní protagonist zachová špatně a vyústění událostí směřuje ke krizi, jeho bojovnost a charakter zůstávají stále dvorským ideálem.

Na druhé straně autor díla pracuje s textem i tak, že mu mnohdy stačí jen náznak, zkratka, signál, a obecnstvo na základě toho, o čemž je už zpraveno, si danou skutečnost dokáže samo představit a vysvětlit. Často zůstávají právě tyto zkratky a drobné náznaky pro moderního čtenáře už jen nesrozumitelnou a nerozluštitelnou hádankou. Tato místa se často vyskytují tam, kde se autor odvrací od samotného děje a oslovuje přímo své obecnstvo. Např. celý prolog k *Parzifalovi* je ve své šíři a komplikovanosti jediným, pro dnešního čtenáře téměř nepochopitelným jinotajem.

Jiným příkladem takovéto výstavby textu je zařazení nej-různějších odkazů a reflexí, které byly srozumitelné pouze v rámci znalosti dobového kontextu: jako příklad můžeme uvést známé místo z *Tristana* (v. 4665 a násl.), kde Gottfried ze Štrasburku mluví o »objeviteli divokého příběhu«, »divokém lovcí příběhu« (»vindaere wilder maere«, »der maere wildenaere«). Dodnes nevíme, koho tím míní, zda Wolframa z Eschenbachu, nebo někoho jiného.

Lze se domnívat, že v těchto textech je možné objevit některé náznaky toho, že otevřená struktura dvorského románu byla tehdejšími autorům známa a uvědomovali si její problematičnost. Podle toho také s textem pracovali. Např. Gottfried ze Štrasburku dovede svého hrdinu Tristana až ke slavnostnímu pasování na rytíře. A publikum na tomto místě očekává popis této dvorské slavnosti. Ale Gottfried se omlouvá s ironickou poznámkou, že toto vše není možné vykreslit, a místo toho zařazuje exkurs o německých autorech – svých předchůdcích. A obecně naláká tím, že slibuje vylíčit, jak byli rytíři na zmíněné slavnosti oblečení. Ale místo šatů je symbolicky odívá do jednotlivých ctností: »da zeine daz was hôher muot« (»jedny šaty byly z pocitu rytířskosti«)...

Příkladem na rozšíření textu je např. popis Enitina koně v *Erecovi*. Zatímco Chrétien vše zvládne popsat ve 40 verších, Hartmann potřebuje více než 500 veršů. Nejenže tím bohatě uspokojí zájem svých posluchačů, ale možná svým postupem tuto látku i lehce ironizuje. Hartmann také na rozdíl od Chrétiena své postavy více propracovává a idealizuje. Chrétien se totiž nacházel již v pokročilé diskusi o dvorských vlastnostech, zatímco Hartmann měl vlastně úlohu dvojí: musel své postavy nejprve »vystavět« a pak jejich chování problematizovat, když se přiblížil okamžik jejich krize a »sestupu«.

• K ději ve ztraceném prologu románu *Erec*

Prolog a úvod k *Erecovi* jsou ztraceny. Děj však ukazuje na to, že je můžeme rekonstruovat dle Chrétiena de Troyes a tematizovat jako »hon na bílého jelena«.

Král Artuš slaví o Velikonocích velký svátek na svém hradě Karadigan. Na ukončení této slavnosti chce obnovit zvyk svého otce a uspořádat hon na bílého jelena. Nejúspěšnější lovec (symbol rytířského činu a dobrodružství) má právo políbit nejkrásnější dámu dvora (symbol krásy). O funkci tohoto dobrodružství, totiž uvést děj do chodu, jsme se zmiňovali výše. I přes Walwanovo (Gaweinovo) varování, že mezi rytíři může vypuknout hádka, protože jich všech pět set považuje svou dámu za nejkrásnější, se hon uskuteční. O něco později se setkáváme s královnou, která celé dění pozoruje se svými dvorními dámami zpovzdálí. K průvodu královny se připojuje mladý rytíř Erek, syn krále Laka. Proč není na lovu, není řečeno. Je nádherně oblečen, ale bez brnění, jen s krátkým mečíkem.

Na tomto místě začíná dochovaný Hartmannův text. Také vlastní dobrodružství nezačíná na lovu, ale zde, u královny. Další dobrodružné děje, které z tohoto místa vzejdou, jsou autorem díla pečlivě vybrána, jak jsme již zmínili výše. O tom se už ostatně může přesvědčit čtenář sám...

Překladatelská poznámka

Při překladu jsem se inspirovala alternativními translato-logickými trendy, takže se v něm na rozdíl od originálního Hartmannova textu, který je celý ve verších, střídají rýmované části s prozaickými. V rýmovaných částech slouží čísla veršů ke snazší orientaci v originálním textu.

Překlad je pořízen podle edice Hartmann von Aue: *Erec. Mittelhochdeutscher Text und Übertragung von Thomas Cramer, Frankfurt am Main 1995*, z níž (s. 6) je převzat i následující přepis incipitu *Ereka* z Ambraského rukopisu (viz frontispis, počínaje třetím řádkem nad iniciálou):

»[...] bî ir und bî ir wîben. / diz was Êrec fil de roi Lac, / der vrûmekeit und sælden phlac, / durch den diu rede erhaben ist.«

HARTMANN Z AUE

▪ EreK. Příběh rytíře ▪

Prolog je ztracen, nedochoval se. Doplněno ve smyslu staro-francouzského originálu Chrétiena de Troyes: Král Artuš uspořádal hon na bílého jelena. EreK se nenachází u hlavní Artušovy družiny, nýbrž doprovází královnu Ginevru a její dvorní dámy, jež sledují hon zpovzdálí.

... u ní a jejích dvorních dam.

1

To on, syn krále Laka, EreK zvaný,

smělý, štěstěnou milovaný,

o něm tu bude dlouhé povídání.

Když spolu jeli krátce, ne dlouho ani

vedle sebe na palouku,

spatřili, jak k nim přes louku

z dálky tři lidé přijíždějí,

rytíř v přenádherné zbroji,

tento rytíř provázený

trpaslíkem z jedné strany,

krásnou pannou z druhé strany,

oblečenou bez vší hany.

Královna hned vědět chtěla,

kdo jsou ti neznámí zcela,

brnění mu dobře padne,

statečností jistě vládne.

EreK, mladík ještě zcela,

vyřekl ta slova smělá,

zda se jich má otázat.

Královna mu dala znát,

že má zůstat raději.

Dvorní dámu vyvolí,

které vyšel naproti.

Řekla: »Vyzvěz se vší ctí,

kdo je tento rytíř ctný

a dívka, jež jej provází.«

Dvorní dáma odjela,

jak královna kázala,
za trpaslíkem na pláň.
Oslovila jej vybraně:
»Pozdrav Bůh, milý příteli,
a poslyš, co mám na mysli:
má paní mne sem posílá,
královna země spanilá,
v duchu dvorského vychování
mám vyřídit pozdrav od své paní.
Chtěla by o Vás vědět víc,
jméno, o kterém neví nic,
a jméno Vaší průvodkyně.
Sdělíte-li to neprodleně,
neuškodíte si tím nic,
ptáme se v dobrém, nic víc.«
Trpaslík nechtěl nic říci,
poručil mlčet krasavici
a dál jej nechat na pokoji,
neví prý, proč jej otravují.
Dáma se s tím nespokojila,
za rytířem si to namířila,
chtěla se zeptat přímo jeho,
neobracet se na jiného.
Trpaslík však za chvíli –
královna s Erekem to viděli –
šlehl ji svým bičíkem,
bylo to jak špatný sen,
přes hlavu, přes ruce,
hanebný průvodce,
červená znamení jí naskočila,
tu odpověď si vysloužila.
Tak přijela zpět za královnou,
ukazovala rány rovnou,
jak velmi ji trpaslík ťal.
Královna neskrývala žal
z toho, čeho byla svědkem,

zlého střetu s trpaslíkem.
Erek byl toho mínění,
že rytíř nemá chování,
když snesl ponížení dámy
a přitom nezasáhl ani.
Řekl: »Pojedu k nim, žádný pláč,
ať mi řeknou, co jsou zač.«
Královna řekla: »Teď jed' ty!«
Erek se vydal za nimi,
přiblížil se na vzdálenost,
z níž trpaslík uslyšel dost.
»Ty nedoroste, řekni jen,
proč biješ dámu bičíkem?
Velice ses provinil.
Dvorný mrav kéž by tě zastavil,
jak se jmenuje tvůj pán,
to pro královnu zvědět mám,
řekni i jméno své dámy!«
Trpaslík řekl: »Uštěkaný
jsi dost. Jen jednu odpověď ti dám,
že budeš také zbičován.
Co je jí po mém pánovi?
A zrovna jí to nepovím.
Nemoudře se ptáte,
že dnes tolik chcete
vědět jméno mého pána,
trýzeň Vám vznikne nevidaná.
Chceš-li se vrátit celý,
odjed', jak když do tebe střelí,
ztrat' se, ty bído pozemská!«
Erek chtěl jet stále dál,
trpaslík mu v tom zabránil,
bičíkem jej uhodil,
tak jako předtím dvorní dámu.
Chtěl se mu pomstít za tu ránu,
svůj hněv však zatím moudře skryl

a nijak se nebouřil.
Rytíř by jej ihned zabil,
Erek byl beze zbraně slabý.
Nezažil větší pohany,
zbitý ujížděl do strany,
tolik se přitom zastyděl,
že ho přitom uviděl
zrak královny a její dámy.
Když byl takto zbičovaný,
se studem se vrátil zpět.
»Paní, račte pohledět,«
stěžoval si studem rudý,
»paní, já si nevím rady,
sama jste to viděla,
to se přece nedělá,
jakou velkou hanbu jsem
zažil s tímto rytířem
přímo před Vašimi zraky,
nejsem rytíř ledajaký,
malý trpaslík mne zbil
a já jsem se nebránil.
Studem už nemohu žít
ani před Vás předstoupit,
nemohu se podívat
na Vás dvě, jež měl jsem rád.
Nevím už, jak mám dál žít.
Jak mám tu věc napravit,
jež se mi před Vámi stala,
jestliže mi chvíle malá
dopřána je na tom světě,
musím zkusit svoje štěstí,
pomstít se tomu, jenž na scestí
přivedl mne. Vzdálím se,
bud' Vám Pán Bůh ochráncem,
paní, ať chrání Vaši čest.
Neuvidíte mne dříve, tak jest,

dokud se na něm nepomstím,
na rytíři se skřetem svým.
Pokud Pán Bůh dopustí,
dobudu zpět svojí cti
a úspěch mi dopřeje,
vkládám v to své naděje,
za tři dny se navrátím,
pokud mne nestihne neštěstí.«
Na královnu padl smutek,
že by měl mladý rytíř Ereka
tolik nebezpečí zdolat,
je to nerozumné zhola!
Tak dlouho na ni naléhal,
až svolila mu, odjel v dál.
Ereka myslel jenom na to,
jak by ty tři ztrestal za to,
nechtěl se stavit tam, kde na něj
čekalo brnění a zbraně,
oblékáním by ztratil chvíle
a minul by svého cíle.
Odjeli by mu v okamžiku,
raději za nimi jel v mžiku.
Když je pronásledoval,
jejich stopu sledoval,
od nichž došel velké škody,
jel za nimi bez nehody,
nechtěl, aby jej postřehli,
jel za nimi zpovzdálí,
viděl je, však oni jeho ne,
jak ten, koho stihlo nechtěné,
spěchá přelstít nepřátele,
chce nad nimi vyhrát cele.
Z dohledu je neztratil,
opatrný přitom byl,
celý den tak uplynul,
byl večer a den pominul.

Erek před sebou uviděl hrad Tulmein. Patřil vévodovi Imeinovi. Cizí rytíř vjel do hradu, kde byl přátelsky přijat, jak to bývá v domě přítele a jak to u pána domu bylo zvykem.

Chci Vám vyprávět, proč tam rytíř se svou dámou přijel. Vévoda Imein pořádal ve dvou předchozích letech slavnost. Pokud můj pramen nelže, uspořádal ji tento rok již potřetí. Uprostřed louky umístil na zvýšenou podestu stříbrné bidýlko a na ně posadil krahujce. Cizí rytíř už jej získal dvakrát a přišel, aby jej vyhrál potřetí, a kdyby se to stalo, mohl by si krahujce nechat natrvalo a nikdo by jej o tuto čest už nepřipravil. Říkalo se sice, že leckterá žena na slavnosti je krásnější než rytířova dáma, ale ukazovalo se, že rytíř je statečný: každému nahnal tolik strachu, že by si krahujce byl mohl vzít i násilím. Nikdo se neodvažoval jej porazit; proto se ani nepotřeboval utkat s někým v boji. –

Erek o těchto okolnostech nic nevěděl. Vyjel za tímto rytířem, protože jím byl pohaněn a čekalo na něj dobrodružství. Den se chýlil k večeru. Na úpatí hradu leželo městečko. Vjel do něj. Hradu se vyhnul z toho důvodu, aby jej nezpozoroval ten, kterého pronásledoval.

Když Erek hledal, kdo by jej vzal na nocleh, potkal cestou hromadu lidí. Všechny domy byly plné hostů, nemohl najít nikoho, kdo by jej mohl ubytovat. Kromě toho neměl peníze. Žádné si nevzal, protože vyjel nečekaně, tak jak jsem Vám to vyprávěl. Neměl u sebe nic a to ho nyní velice rmoutilo. Měl jen svého koně a oblečení. Kromě toho v městečku nikoho neznal, takže jej nikdo nemohl oslovit ani na něj mile pohlédnout.

V ulicích to šumělo veselím tak jako při každé slavnosti. Tak Erek jezdil kolem dokola sám a sám, až před sebou uviděl starý palác. Protože v městečku bylo těžké opatřit si ubytování, rozjel se tedy k paláci a předsevzal si, že přenocuje tam, protože jinde zůstatvat nechtěl. Díval se na budovu paláce, který byl zchátralý, a myslel si proto, že jej nikdo neobývá, což jej uspokojilo. Myslel si: »Teď je vše v pořádku, protože se tady někde skrčím do koutku a zůstanu tu, dokud se neroze-

dní, stejně neseženu lepší ubytování. Tady mi nikdo nebude překážet, protože vidím, že starý palác je opuštěný.« Když přišel do paláce a díval se do všech koutů, který je nejvhodnější, uviděl, že tu sedí starý šedovlasý muž.

Jeho vlasy roky zbělely, 276
 jeho vzhled však nebyl zlý.
 O svůj účes pečoval,
 své vlasy rozčesával
 dolů přes svá ramena.
 Jak můj pramen znamená,
 oděvem tohoto muže
 byl plášť z ovčí kůže
 a také stejný klobouk k tomu.
 Oděv sloužil pánu domu
 k zakrytí jeho nuzoty,
 nebylo tu bohatství.
 Choval se však jako pán,
 jako šlechtic, povím Vám.
 O berlu se opíral,
 seděl na zdi opodál.
 Ereke byl tak zklamaný,
 bál se, že bude vyhnáný,
 že jej z paláce vypoví,
 zažije další bezpráví.
 Uvázal koně na místě,
 ruce vztáhl nejistě,
 odložil také svůj plášť,
 byl vychovaný, žádná zášť.
 Šel vstříc starci, k němu blíž,
 s pochybami řekl: »Víš,
 pane, chtěl bych v domě chudém
 nocleh.« Tou prosbou zrudl studem.
 Když stařec slyšel jeho řeč,
 řekl: »Bud' vítán, cizinče,
 to, co zde mám, ať ti slouží ke cti.«